

Rovdyrkonflikten

Ulike dilemmaer ved lokalorientert politiarbeid

En teoretisk oppgave

BACHELOROPPGAVE (OPPG300)

Politihøgskolen

2016

Kand.nr : 684
Antall ord: 5847

Innholdsfortegnelse

1. INNLEDNING	S. 2
1.1. Presentasjon av tema	s. 2
1.2. Begrunnelse for valg av tema og problemstilling	s. 3
1.3. Avgrensning og definisjoner i oppgaven	s. 4
1.4. Oppgavens oppbygning.....	s. 5
2. METODE	S. 5
2.1. Litteraturinnhenting.....	s. 6
2.2. Min forforståelse	s. 6
3. HOVEDDEL	S. 8
3.1. Hvorfor prioritere rovdyrkonflikten?	s. 8
3.2. Fordeler og ulemper ved lokallorientert politiarbeid.....	s. 9
3.3. Tillit og kommunikasjon.....	s.12
3.4. Nærpolitireformen.....	s.14
3.5. Tverretatlig samarbeid.....	s. 15
4. AVSLUTNING	S. 17
5. REFERANSER	S. 18

1. Innledning:

1.1. Presentasjon av tema

Mennesker har igjennom tidene utnyttet naturens ressurser til sin fordel. I takt med befolkningsveksten tar vi i bruk en stadig større andel av økosystemenes tjenester. Vi endrer arealer, overfisker, forurenses luft og vann, og hogger skog som er uvurderlige for mange utrydningstruede arter. På toppen av dette kommer klimaendringene som gjør det enda mer krevende for de allerede sårbare økosystemene.

Miljøkriminalitet kommer som en tilleggsbelastning på de allerede overbelastede økosystemene (Høviskeland, 2005; Politidirektoratet, 2008). I takt med den globale utviklingen vil det bli en enda større belastning på verdens naturressurser. Dette er en av grunnene til at miljøkriminalitet bør tas alvorlig. De siste årene har bekjempelse av miljøkriminalitet blitt skriftlig prioritert av Riksadvokaten og Politidirektoratet (Politidirektoratet, 2008; Riksadvokaten, 2014). På overordnet nivå ser man nå en økt vilje til å ta miljøkriminalitet på alvor.

Dette er bakgrunnen for at jeg i denne oppgaven ønsker å se nærmere på politiets forebyggende arbeid rettet mot miljøkriminalitet. Siden miljøkriminalitet er et stort området har jeg valgt å se nærmere på politiets forebyggende arbeid opp mot rovdyrkonflikten. Rovdyrkonflikten er et sentralt og komplekst tema innen miljøkriminalitet. Konflikten har utviklet seg til å bli en av de mest varige konfliktene i Norge (Skogen, Krange & Figari, 2013 s.10). Rovdyrkonflikten har gradvis gått fra å være en konflikt mellom mennesker og dyr til å bli en konflikt mellom rovdyrmotstandere og de som ønsker en bærekraftig rovdyrbestand (Haaland, Skogen & Brainerd, 2003). Konflikter der ulv er involvert er spesielt betente. Fagfolk med kompetanse på ulv er i stor grad enige om hvor store bestandsmål man bør ha for å klare å ha en genetisk bærekraftig bestand av ulv i Norge. Uenigheten om temaet blir gjerne mellom grupperinger av mennesker med ulike synspunkt på rovdyrkonflikten. På den ene siden har man bønder som lider økonomiske og følelsesmessige belastninger, jegere som må konkurrere med rovdyr om byttedyr, og familier som er bekymret for at ulven skal komme for nær hus og hjem (Skogen, Figari & Krange, 2010). På den andre siden har man naturforvaltere, biologer, forskere og alminnelige folk som er glade i naturen og som ønsker

et frisk og helhetlig økosystem. Det finnes også uenighet mellom forskere og fagfolk, men den største konflikten ligger i dag mellom rovdyrforvaltningen og rovdyrsmotstanderne.

Politiet og andre tilsynsmyndigheter har ansvaret for at lover og retningslinjer blir opprettholdt. De spiller derfor en sentral rolle i selve konflikten. Mye av aggresjonen blir ofte rettet mot den offentlige forvaltningen. Det er krevende for politiet å arbeide kriminalitetsforebyggende, samtidig som de skal ha en rolle og funksjon som mekler i lokalmiljøet og mellom de ulike grupperingene. Det å arbeide så tett opp i en slik konflikt i lokalmiljøet kan by på utfordringer.

1.2. Begrunnelse for valg av tema og problemstilling

Arbeidet med å finne tema var ikke så vanskelig siden jeg lenge har vært interessert i miljøkriminalitet. Det som har vært utfordrende har vært å finne ut hvilket område av miljøkriminalitet jeg skulle ta for meg og hvordan problemstillingen skulle bli.

Rovdyrkonflikten er et sårt og vanskelig tema, men likevel viktig å ta tak i og å forebygge. Det å jobbe forebyggende er sentralt i politiets arbeid og inngår i en helhetlig prosess. Det vil si at politiet bør arbeide forebyggende både proaktivt og reaktivt (Politidirektoratet, 2005b). Politiloven (1995) § 1 andre ledd sier at:

”Politiet skal gjennom forebyggende, håndhevende og hjelpende virksomhet være et ledd i samfunnets samlede innsats for å fremme og befeste borgernes rettssikkerhet, trygghet og alminnelige velferd for øvrig”

Samtidig sier politiloven (1995) § 2 nr. 2 at politiets skal:

”forebygge kriminalitet og andre krenkelser av den offentlige orden og sikkerhet”.

I følge politiloven § 1 og § 2 skal politiet både forebygge kriminelle handlinger samt å ivareta befolkningens subjektive og objektive trygghetsfølelse. I rovdyrkonflikten er begge disse forebyggende tiltakene aktuelle. Siden rovdyrkonflikten hovedsakelig foregår i lokalmiljøet, kan lokalorientert politiarbeid være en aktuell måte å tilnærme seg på. Lokalorientert politiarbeid er en viktig del av politiets forebyggende arbeid, og innebærer å være nær publikum og å aktivt bruke kommunikasjon og samarbeid for å øke tilliten til politiet

(Politidirektoratet, 2005b; Erstad, 1997). Det å implementere lokalorientert kriminalitetsforebyggende arbeid i lokalmiljøet åpner for både muligheter og utfordringer for politiet.

I oppgaven ønsker jeg å se nærmere på disse mulighetene og utfordringene ved å bruke lokalorientert politiarbeid som en forebyggende metode opp mot rovdyrkonflikten. Problemstillingen blir derfor:

”Hvilke dilemmaer møter politiet ved å forebygge rovdyrkonflikten gjennom lokalorientert politiarbeid?”

1.3. Avgrensninger og definisjoner i oppgaven

Rovdyrkonflikten foregår på flere plan og mellom flere aktører, blant annet mellom grupperinger i lokalmiljøet, og mellom offentlig forvaltning og lokalbefolkningen. Siden ulven er den mest kontroversielle arten, kommer ulven til å være det sentrale rovdyret i denne oppgaven. Kjerneområdet av konflikten er at det til tider foregår ulovlig felling av ulv, utover det som er lovlig kvotejakt. Når jeg snakker om å forebygge rovdyrkonflikten innebærer det både å forebygge miljøkriminalitet samt å ivareta befolkningens trygghetsfølelse.

Jeg velger å avgrense besvarelsen til lokalorientert politiarbeid. *Lokalorientert politiarbeid* handler om samarbeidet mellom politi og publikum (Lie, 2015, s. 183). Jeg vil også drøfte hvordan samarbeid mellom ulike aktører kan være essensielt i det forebyggede arbeidet, spesielt med tanke på den nye nærpolitireformen.

Steder i Norge som er aktuelle for problemstillingen er områder hvor konflikten er og har vært størst, spesielt i Øst-Norge hvor det er blitt etablert ulvesoner. Dette vil blant annet være områder rundt Stor – Elvdal i Østerdalen, Trysil i Hedmark, Aurskog – Høland i Akershus og Halden i Østfold (Skogen et al. 2010).

Gjenopprettendeprosess og problemorientert politiarbeid kunne også vært aktuelt å drøfte i denne oppgaven, men blir ikke omtalt på grunn av oppgavens begrensninger. Jeg kommer heller ikke til å gå inn på situasjonell forebygging, selv om dette kunne vært relevant i forhold til konkrete konfliktdempende tiltak for å redusere skader på husdyr.

1.4. Oppgavens oppbygning

I starten av oppgaven presenteres temaet jeg har valgt og begrunnelse for valg av tema og problemstilling. Videre vil jeg gjøre rede for bruk av metode og min forforståelse. I hoveddelen vil jeg drøfte problemstillingen opp mot aktuell teori. Her vil jeg ta for meg de ulike dilemmaene som jeg synes er mest relevante for å kunne belyse problemstillingen. Tilslutt vil jeg oppsummere drøftingen i en avslutning.

2. Metode

Metode er måten vi går frem for å belyse et tema eller et spørsmål vi ønsker svar på. (Dalland, 2012; Bryman, 2004 s. 27). Vilhelm Aubert beskriver det slik: ” *En metode er en fremgangsmåte, et middel til å løse problemer og komme frem til ny kunnskap*” (Dalland, 2012. s.111). Viktige kjennetegn ved metode er at prosessen skal være systematisk, grundig og åpen (Johannessen, Tuft & Christoffersen, 2010, s. 29).

Jeg har valgt å skrive en teoretisk oppgave. Det vil si at jeg har brukt eksisterende forskning. I oppgaven bruker jeg forskning som er basert på både kvalitativ og kvantitativ metode. Kvantitativ metode vil si et at man går i bredden og samler inn data fra mange undersøkelsesenheter (Dalland, 2012). Kvantitativ metode legger et grunnlag for oppgaven når det gjelder statistiske resultater og målbare data. Ved å bruke kvalitativ metode går man derimot i dybden på færre undersøkelsesenheter og finner det som skiller seg ut (Dalland, 2012). Gjennom kvalitativ metode får man et innblikk i meningsinnholdet og årsakssammenhenger. Siden det er vanskelig å sette seg inn i konflikten uten å selv være tilstede, har jeg brukt forskning basert på kvalitativ metode til å få et innblikk i hvordan folk oppfatter et problem og følelsene rundt det. Et alternativ hadde vært at jeg skrev en empirisk oppgave med dybdeintervjuer eller annet feltarbeid for å få grundig belyst alle sidene av saken. Gitt min problemstilling valgte jeg istedenfor å skrive en teoretisk oppgave og heller prøve å belyse problemstillingen ut i fra aktuell litteratur.

2.1. Litteraturinnhentning

Arbeidet med å innhente litteratur har variert og til tider vært krevende. Jeg har søkt etter litteratur som omhandler forebygging generelt, miljøkriminalitet, forebygging av miljøkriminalitet og rovdyrkonflikten. Jeg har søkt på Google Scholar og i ORIA som er Politihøgskolens søkemotor. Søkeordene jeg blant annet har brukt har vært ”miljøkriminalitet”, ”environmental crime”, ”rovdyrkonflikten”, ”ulovlig jakt”, ”ulvekonflikter”, ”konfliktdempende tiltak i rovviltforvaltningen” og ”konflikt mellom politi og rovdyrmotstander”. Det har vært lett å finne vitenskapelige artikler og bøker generelt om miljøkriminalitet. Jeg har også brukt en del av mine egne fagbøker som jeg har fra tidligere studier. I tillegg har jeg brukt flere av Politidirektoratet sine rundskriv. Det har vært mest utfordrende å finne litteratur som beskriver selve konflikten sett fra lokalbefolkningens perspektiv og hvordan politiet har arbeidet opp mot befolkningen i saker som har vært etterforsket. Spesielt har det vært vanskelig å finne ut hvordan politiet har arbeidet forebyggende opp mot lokalbefolkningen og politiet sin egen opplevelse av konflikten. For å få beskrevet lokalbefolkningen sitt syn på saken har lest og satt meg inn i boken ”*Ulvekonflikten*” av Skogen et al. (2013), i tillegg til flere av Norsk institutt for naturforskning (NINA) sine rapporter. Når det gjelder det forebyggende perspektivet på oppgaven har jeg i stor grad brukt Lie (2015) sin bok ”*I forkant. Kriminalitetsforebyggende politiarbeid*”. Denne boken har vært sentral igjennom hele oppgaven.

Ut i fra det jeg kunne finne på ORIA har det ikke vært skrevet bacheloroppgave om temaet tidligere. Jeg har prøvd å være kritisk til valg av faglitteratur og jeg har valgt litteratur som jeg mener kan belyse problemstillingen. Jeg har prøvd å finne relevant og pålitelig litteratur. Litteraturen jeg har valgt er i sin helhet basert på publiserte fagartikler, fagbøker eller utgitt av Politidirektoratet.

2.2. Min forforståelse

Jeg har tenkt mye på hvordan min forforståelse ville påvirke oppgaven. Begrepet forforståelse sier noe om hvordan egen kunnskap om temaet eller tidlige erfaringer ubevisst eller bevisst kan påvirke hva man observerer og hvordan man tolker disse observasjonene (Johannessen et al., 2010, s. 38). En annen ting som er viktig å ha med seg når man skriver en teoretisk oppgave er at klare forhåndsoppfatninger om det man ønsker å undersøke, kan påvirke hvilken informasjon som blir tillagt mest vekt (Johannessen et al., 2010, s. 39). Forforståelse preger hvordan man ser, tolker og forstår virkeligheten. Det er derfor viktig å være bevisst sin

egen forforståelse, selv om forforståelsen i mange tilfeller egentlig er en ubevisst prosess (Thurén, 2009). Siden jeg har en bakgrunn innenfor biologi og rovdyrforvaltningen har jeg til tider problemer med å forstå rovdyrmotstanderne og deres meninger. Jeg har i tidligere feltarbeid samlet inn data i områder med høy forekomst av både ulv og bjørn og enkelte ganger også sett dem på nært hold. Jeg har lest flere artikler og bøker om temaet, vært på seminarer og diskutert problematikken med flere fagpersoner. For meg er det vanskelig å forstå hvorfor mange ser på ulven som en trussel når det gjelder angrep på mennesker. Den siste dokumenterte hendelse hvor en ulv drepte et menneske i Norge var i 1806 (Linnell & Bjerke, 2002). Noe som er mer forståelig er trusselen ulven utgjør i forhold til jakthunder og sauer på utmarksbeite. Siden rovdyrmotstanderne er en viktig kilde for å klare å drøfte problemstillingen min, må jeg jobbe med å sette meg inn i deres syn på saken. Jeg må også passe på at mine egne meninger og fordommer ikke preger innsamling av litteratur til oppgaven. Jeg har igjennom hele oppgaven vært bevisst på min forforståelse og jobbet med å ha et nyansert syn på saken.

3. Hoveddel

3.1. Hvorfor prioritere rovdyrkonflikten?

Så hvorfor skal politiet prioritere rovdyrkonflikten? Rovdyrkonflikten er for det første en viktig del av å bekjempe og forebygge miljøkriminalitet. Å forebygge betyr at politiet skal være i forkant og forhindre en uønsket situasjon eller at noe negativt skjer (Lie, 2015 s. 19). Er man føre var, og jobber aktivt med å forebygge miljøkriminalitet kan man også forhindre større ulykker og katastrofer (Høviskeland, 2015).

I Norge har vi en rekke lover og sentrale bestemmelser som skal beskytte og verne om natur og miljø. I tillegg til våre egne lover har Norge også et internasjonalt ansvar i å beskytte ulike miljøverdier som kulturminner, truede arter og havressurser (Politidirektoratet, 2003). Norge har i henhold til Bernkonvensjonen også forpliktet seg til å opprettholde en bærekraftig bestand av rovdyr. Jo flere mennesker vi blir og jo større leveområder vi tar i bruk, jo oftere kommer vi i kontakt med ville dyr (Woodroffe, Thirgood & Rabinowitz, 2005). Dette skjer i mange land, også her i Norge. Siden vi mennesker deler mange av de samme interessene over et området som dyrene blir det ofte et konfliktfylt møte (Woodroffe et al., 2005). Spesielt når det gjelder rovdyr. I Norge har vi et begrenset antall rovdyr. De fem store rovdyra vi har er bjørn, ulv, jerv, gaupe og kongeørn. Konflikten rundt store rovdyr har vært tilstede i Norge lenge men den eskalerte da ulven ble reintrodusert på 1990 – tallet (Skogen et al., 2013 s.10). Denne konflikten har nå blitt godt etablert og stikker dypt i det norske samfunnet. En annen grunn for å prioritere rovdyrkonflikten er at både Riksadvokaten og Politidirektoratet satt miljøkriminalitet på prioriteringslisten. Det vil si at politiet i større grad skal sette av ressurser til å etterforske slike saker. Dette ser igjen ut til å fyre opp under den eksisterende konflikten (Skogen et al., 2010). I den siste tiden har flere saker blitt omtalt i media. Sist store sak var da Økokrim nylig dømte fire personer for forsøk på å felle ulv i Elverum kommune i februar 2014 (Økokrim, 2016). Ulven er kategorisert som kritisk truet på den norske rødlista, og her i Skandinavia regnes ulovlig avlivning som den største trusselen mot ulvestammen (Liberg, Chapron, Wabakken, Pedersen, Hobbs & Sand, 2011).

Til tross for at miljøkriminalitet er svært alvorlig utgjør det bare en liten del av alle anmeldte lovbrudd. Mellom 1999 og 2009 ble det anmeldt rundt 2400 – 3700 lovbrudd, dette inkluderer både forbrytelser og forseelser (Politidirektoratet, 2010). Forseelser står for størsteparten av

de anmeldte lovbruddene. I perioden 2009 – 2013 har det vært en svak nedgang i anmeldte forseelser. I 2013 ble det anmeldt i undergang av 3000 forseelser og under 100 forbrytelser (Politidirektoratet, 2014). Selv om miljøkriminalitet blir prioritert av Riksadvokaten og Politidirektoratet, blir det ofte ikke tatt alvorlig i den faktiske kriminalitetsbekjempelsen (Svae – Grotli, 2014). Det er ulike grunner for dette. Lovbruddene rammer som regel fellesgodene istedenfor enkeltindivider. Det vil si at miljøkriminalitet i mange tilfeller ikke har en fornærmet og at lovbruddet heller ikke blir anmeldt (Politidirektoratet, 2014). Det er opp til politiet eller andre kontrollorganer å anmelde forhold selv. Det er også gjerne billigere å misbruke naturen enn å betale for å overholde lovene. Ofte er straffen lav og det er i enkelte tilfeller liten vilje til å etterforske saker fra myndighetene. Oppdagelsesrisikoen er også gjerne lav, samtidig som at miljøkriminalitet kan generere store økonomiske gevinster for kriminelle (Svae – Grotli, 2014). Svae – Grotli (2014), påpeker noen av svakhetene i bekjempelse av miljøkriminalitet. En svakhet er at flere overtredelser innen miljøkriminalitet fortsatt blir registrert som forseelser, selv om lovbruddet egentlig er en forbrytelse. Flere miljøspesifikke overtredelser blir heller ikke registrert i miljøstatistikken, noe som fører til at STRASAK tallene som danner grunnlaget for kriminalitetstatistikken blir feil. I den nye straffeloven fra 2005 som tredde i kraft i 2015 har skillet mellom forseelse og forbrytelse blitt opphevet, og forhåpentligvis kan dette føre til en mer korrekt fremstilling av den faktiske miljøkriminalitetstilstanden.

3.2. Fordeler og ulemper ved lokalorientert politiarbeid

Selv om rovdyrkonflikten opprinnelig var en konflikt mellom mennesker og dyr, har den vist seg å handle om mer enn bare praktiske konsekvenser av rovdyrs nærvær (Skogen et al. 2013). Det er mange følelser inn i bilde og det er store uenigheter mellom befolkningen og forvaltningen. Samtidig foregår det en konflikt innad i lokalmiljøet mellom de gruppene som er for og de som er i mot rovdyr. Samarbeidet mellom politi og deler av befolkningen i områder berørt av store rovdyr, er til tider ikke eksisterende. Befolkningen har også liten tillit til politiet i flere av de belastede områdene (Skogen et al. 2010).

Når politiet skal arbeide forebyggende opp mot lokale miljøer, er lokalorientert politiarbeid eller *community policing* en sentral modell å jobbe ut i fra. Å arbeide lokalorientert skal bidra til at tilliten til politiet styrkes i områder hvor det foregår kriminelle handlinger.

I Strategiplan for forebyggende politiarbeid 2002 – 2005 (Politidirektoratet, 2005b) blir det forebyggende lokalorienterte politiarbeidet definert slik:

” Lokalorientert kriminalitetsforebygging er tiltak som har som mål å endre de sosiale, økonomiske og demografiske forholdene som antas å opprettholde eller fremme kriminalitet i et lokalområde”.

For å klare dette må politiet samarbeide med og involverer befolkningen i lokalmiljøet (Erstad, 1997, s. 135). Lokalbefolkningen blir altså en viktig støttespiller for politiet og det er viktig at de bidrar i arbeidet. Lie (2015, s 183), skriver at ” *Lokalorientert politiarbeid handler om å skape trygghet og forebygge kriminalitet gjennom å styrke relasjonene mellom politi og publikum*”. Det er altså en forutsetning at politiet har en lokal forankring og et nært samspill med befolkningen (Politidirektoratet, 2005b). At politiet er tilgjengelig og godt kjent i sitt nærmiljø er viktig for å få god kontakt med publikum (Politidirektoratet, 2011; Politidirektoratet, 2005b). Siden politiet har en sentral rolle ved at det er de som etterforsker lovbrudd, er det også viktig at de får kjennskap til lovovertrедelsen for å kunne forebygge og straffeforfølge. Publikum er altså en viktig ressurs for politiet når det gjelder å få informasjon om og å oppklare lovbrudd (Lie, 2015, s. 67). Dette samarbeidet er spesielt viktig når det gjelder miljøkriminalitet (Politidirektoratet, 2008).

Det er ulike dilemmaer knyttet til å arbeide lokalorientert med rovdyrkonflikten. Samarbeidet mellom politi og lokalbefolkningen kan ha en klar fordel når det gjelder å få innhentet nødvendig informasjon. For at politiet skal få informasjon fra publikum er det viktig at de føler seg trygge og har tillit til politiet (Politidirektoratet, 2011). I et lite samfunn med flere som er motstandere mot rovdyr, er det vanskelig for beboere å gi beskjed til politiet om de hører eller ser noen begå en kriminell handling, for eksempel ulovlig felling av ulv. Å opparbeide tillit innebærer at politiet må være tilstede i hverdagen, være oppsøkende, bruke god tid og bli kjent med befolkningen (Politidirektoratet, 2011). Det å være tilstede gir politiet mulighet til å fange opp lovbrudd og det som rører seg. Tar politiet seg tid til å lytte til befolkningen er det også lettere å få informasjon fra dem (Egge & Ganapathy, 2013, s. 60). Enkle ting som å følge med på aktiviteter, hilse på nye folk og invitere seg selv på en kaffe, er også med på å minimere avstanden mellom politiet og befolkningen. En utfordring her kan være å finne en balansegang mellom å ”ufarliggjøre” politirollen, samtidig som det ikke skal bli for nært, slik at befolkningen mister respekten for politiets arbeidsoppgaver og funksjon.

Politiets rolle er sentral i å gjennomføre ulike lokalorienterte kriminalitetsforebyggende tiltak (Erstad, 1997, s 136). Et dilemma som møter politiet i denne sammenheng kan være hvordan de skal forholde seg til rollen sin. For lokalt politi som bor og arbeider på samme sted kan det være vanskelig å skille mellom arbeid og sosialt liv. Det har vært vanskelig for politiet å arbeide i områder hvor en stor del av befolkningen er rovdymotstandere. På dagtid jobber de som politi og må håndheve lov og rett, mens på fritiden ønsker de å ha et sosialt liv. Er det store uenigheter mellom grupper i lokalsamfunnet kan det være krevende for politiet å omgås venner og bekjente på fritiden, som kanskje har helt andre holdninger enn en selv. Det kan til og med være at enkelte politifolk deler flere av rovdymotstandernes meninger. Da kan det være vanskelig å være nøytral og objektiv i arbeidet sitt. Et eksempel er at en pensjonert politimannen i sammenheng med "ulvesaken" nylig ble dømt for å ha hjulpet til med å flytte en ulovlig skutt ulv (Vespestad, 2015). Skal det etterforskes i store saker i et lokalmiljø kan det være en mulighet at nasjonale særorgan som Kripos og Økokrim kommer inn å tar over eller bidrar i etterforskningen, for å avlaste lokalt politi. Slik kan man forhindre at lokalt politi havner i en lojalitetskonflikt med befolkningen (Forsberg & Korsell, 2005). På den andre siden så har ikke Kripos eller Økokrim rukket å bygget opp en relasjon og tillit til befolkningen, noe som igjen kan gjøre arbeidet vanskeligere.

Et lokalmiljø består ofte av ulike grupper (Lie, 2015, s. 203). I områder preget av rovdyrkonflikten er det tydelig grupper som er for og i mot (Skogen et al., 2010). Gruppetilhørighet mellom de ulike gruppene danner ofte rammene for hvilke holdninger man har og valg man tar (Lie, 2015, s. 204). Sterk gruppetilhørighet og klare skiller mellom ulike grupper innad i et lokalsamfunn kan føre til store motsetninger. I lokalmiljøer hvor det er klare grupper som er for og i mot rovdyr kan det føre til økt utrygghet i befolkningen (Skogen et al., 2010). Politiets oppgave er å være et politi for alle grupper, uansett hvor de hører til, og samtidig jobbe for en økt trygghetsfølelse i lokalsamfunnet.

Det er forsket en del på hvordan politiet kan skape økt trygghet hos publikum (Lie, 2015, s. 188). Det at politiet er synlig i gatene trenger ikke bety at befolkningen opplever økt trygghet. Er derimot politiet synlig samtidig som de engasjerer seg, beroliger og trygger publikum kan det gi en økt trygghetsfølelse (Lie, 2015 s. 188). Balvig, 1995 (sitert i Lie, 2015 s. 199) mener at den uformelle sosiale kontrollen er viktigere for å skape en økt trygghetsfølelse hos publikum enn formell sosial kontroll. Lokalorientert politiarbeid kan være med på å skape en slik uformell sosial kontroll (Lie, 2015, s. 220). Innenfor rovdyrkonflikten kan man diskutere

om opprettelse av uformell sosial kontroll, kunne vært effektivt i å reduserer muligheten for kriminelle handlinger. Det kan være spesielt krevende å få kjennskap til ulovlig felling av ulv. Det er ofte få vitner og dyrene forsvinner ved at radiosenderne blir fjernet eller at dyret råtner bort. Det er også vanskelig å bekrefte rykter på sosiale medier. Klarer politiet å få til et samarbeid med lokalbefolkningen, ville det gjort jobben til politiet enklere. På den ene side kan et slik samarbeid innad i lokalsamfunnet øke tryggheten og knytte befolkningen enda mer sammen, men på en annen side kan denne uformelle sosiale kontrollen setter lokalbefolkningen enda mer opp mot hverandre. Det kan bli et større skille mellom de ulike gruppene og folk kan bli fordømmende ovenfor dem som ikke passer inn (Lie, 2015, s. 220). Erstad (1997) påpeker i sin artikkel flere utfordring ved å implementere lokalorienterte forebyggende tiltak i lokalmiljøet. En av utfordringene er å få folk til å ville delta, og å klare å opprettholde folks involvering over lengre tid (Erstad, 1997).

3.3. Tillit og kommunikasjon

Politiets arbeid avhenger av befolkningens tillit. Det er flere måter å bygge opp tillit til befolkningen. Politidirektoratet iverksatte et prosjekt i 2008 som gikk ut på å utvikle tillitsskapende arbeidsmetoder. Prosjektet baserte seg på grunntanken om at en god dialog vil kunne skape gjensidig tillit (Politidirektoratet, 2011). For å få til en god dialog er det viktig å være nær publikum (Egge & Ganapathy, 2013, s. 55). Giddens 1997 (sitert i Egge & Ganapathy, 2013) har delt begrepet tillit i tre deler: 1) *Personlig tillit*, 2) *tillit til institusjoner/systemer*, 3) *implisitt tillit*. Personlig tillit innebærer at politiet møter publikum ansikt til ansikt og er en viktig del av det lokalorienterte politiarbeidet. I Norge nyter politiet generelt sett god tillit i befolkningen (Larsson, 2010). Til tross for dette viser flere tillitsundersøkelser at politiet har størst tillit i befolkningen som sjeldent har, eller aldri har hatt møter med politiet (Larsson, 2010; Politidirektoratet, 2011). Larsson (2010) sier at dette kan ha noe med at befolkningen nå har høyere utdanning og større forventning til politiet enn de hadde tidligere. Hvordan politiet møter publikum er også vesentlig. Studiet til Skogen et al. (2010) viser at lokalbefolkningen og rovdymotstanderne ofte ikke føler seg hørt av politiet og andre offentlige aktører. Det er viktig med en toveis kommunikasjon, og at politiet klarer å ta *andreperspektivet* (Røkenes & Hanssen, 2012) og sette seg inn i situasjonen til den andre parten. Politiet må altså gjøre seg fortjent til tilliten fra befolkningen. Tillit mellom politiet og befolkningen er en nødvendig forutsetning for et lavt konfliktnivå (Egge & Ganapathy, 2013, s. 69). Dette kan en dra nytte av i rovdyrkonflikten.

I rovdyrkonflikten er det midlertidig mange som stiller seg spørsmål ved politiets legitimitet. Skogen et al. (2010) mener å ha observert i sitt studie at rovviltforvaltningen i Norge har et legitimitetsproblem. Lokalbefolkningen synes i mange tilfeller at politiets prioritering og ressursbruk ikke stemmer overens med lovbruddets art. De mener politiet bruker for mye tid på å etterforske nødvergesituasjoner og ulovlig jakt i forhold til andre kriminalsaker som anses mye viktigere av befolkningen (Skogen et al. 2010). Det tolkes av Skogen et al. 2010 som at befolkningen mener at ”dyr er blitt viktigere enn folk”. På den ene siden kan det være forståelig at folk mener at politiet burde bruke ressursene sine annerledes. Det er mange alvorlige lovbrudd som blir begått hvor politiet har for lite ressurser tilgjengelig. På den andre siden er det viktig at politiet viser at de er villige til å etterforske å ta alle lovbrudd alvorlig.

Hva skjer om befolkningen ikke anerkjenner loven og politiet arbeid? En lov uten legitimitet vil ikke folk føle seg forpliktet til å følge, noe som igjen kan gi en unnskyldning for å begå lovbrudd. Det samme gjelder hvis folk føler at politiets involvering ikke samsvarer med de forventningene de har til politiet (Birkeland, 2007). Skogen et al. (2010, s. 3) sier følgende:

Det kan hende lovgivning og forvaltning av de store rovdyra er i ferd med å bli et område hvor ganske mange opplever myndighetsutøvelsen som uten legitim autoritet. Dette legger naturligvis hindringer i veien for dialog, og det er problematisk nok. I ytterste instans kan slik mangel på legitimitet føre til akutte og alvorlige problemer, for eksempel når det for enkelte rettferdiggjør ulovlig jakt.

At befolkningen kan rettferdiggjøre å begå lovbrudd er alvorlig. Ut i fra Skogen et al. (2010) sitt studie, kan det se ut som om det er det svært viktig at politiet gjenvinner sin legitime autoritet for å kunne forebygge ulovlig jakt. Så hvordan skal politiet og forvaltningen gjenvinne sin legitime autoritet? Birkeland (2007) forklarer at politiets legitimitet og funksjon i samfunnet kan vurderes både på bakgrunn av 1) politiets konkrete effektivitet og 2) dets symbolske betydning. Symbolske betydning vil si hvordan politiet oppfattes med tanke på det samfunnet og den kulturelle normer vi lever i (Birkeland, 2007). Hvor det tidligere var tradisjonell makt som gav grunnlaget for politiets autoritet, er det nå tillitsgrunnlaget som legitimerer makten til politiet i dagens samfunn (Egge & Ganapathy, 2013 s. 53). Politiets legitime autoritet bygger altså på tillit. En tillit til at det politiet gjør samsvarer med hva som

er forventet. Politiet bør prioritere å bygge opp tilliten i befolkningen der den er blitt svekket, noe som igjen vil kunne forebygge ulovlig jakt.

3.4. Nærpolitireformen

At vi skal ha et lokalt politi har vært et av grunnprinsippene for norsk politi og betegnes som *nærpolitimodellen* (Lie, 2015 s. 183; Politidirektoratet, 2005). Nærpolitimodellen og prinsippene for lokalorientert politiarbeid bygger på hverandre. Tanken er at politiet skal spille på lag med befolkningen, la de være deltagende i det kriminalitetsforebyggende arbeidet og på den måten styrke relasjonene mellom politi og publikum (Lie, 2015 s. 183; Aas 2010, s. 173.) ”*Community policing*” blir også nevnt som en aktuell metode å bruke når det gjelder å forebygge miljøkriminalitet internasjonalt (Clifford & Edwards, 2012, s. 207). Det vil si at i land hvor politiet har reduserte ressurser, kan et samarbeid med befolkningen være et viktig hjelpemiddel i å identifisere lovbrudd politiet ellers ikke hadde fått tilgang til (Clifford & Edwards, 2012 s. 207). Rovdyrkonflikten er som nevnt tidligere størst i visse deler av utkant - Norge. Hvis politiet skal få til et samarbeide og god kommunikasjon med lokalbefolkningen er de avhengig av å ha tilgjengelig personell, som kan prioritere å snakke med og bli kjent med lokalbefolkningen. Med den nye nærpolitireformen (19 Prop. 61 LS, 2015) skjer det nå en sammenslåingen av politidistriktene fra 27 til 12 distrikter. Selv om nærpolitiet er en av grunnprinsippene for norsk politi, har det gjennom flere omganger gradvis skjedd en økt sentralisering av politiet (Lie, 2015, s. 186). Sentraliseringen kan ha både positive og negative konsekvenser for miljøkriminalitet og rovdyrkonflikten. Flere mener at sammenslåingen av politidistriktene kan føre til at det blir færre politi tilgjengelig i lokalsamfunnet (Lie, 2015, s. 186). Spesielt i landlige strøk vil sentraliseringen fører til en økt avstand mellom politi og publikum. Dette kan muligens ramme politiets forebyggende arbeid opp mot miljøkriminalitet og rovdyrkonflikten spesielt. I dette tilfellet er politiet helt avhengig av å være tilstede der ting skjer. Det er mye som tyder på at det lokalorienterte politiarbeidet kan bli svekket, og at det vil bli vanskelig å opparbeide en god lokal- og personkontakt (Lie, 2015, s. 186). En konsekvens av sentraliseringen kan være at befolkningen må forholde seg til ulike politibetjenter siden en større enheter har flere ansatte. Da kan man miste muligheten for å bygge nære relasjoner. Derfor er det spesielt viktig at politiet allerede har opparbeidet tillit i lokalbefolkningen i områder som kanskje mister sin lokale politistasjon og dermed sin nærhet til det lokale politiet. Det som kan være positivt med sentraliseringen i forhold til miljøkriminalitet og rovdyrkonflikten er økt fokus på etterforskning. Mye av tanken bak en sammenslåing av politidistriktene er å få mer robuste

etterforskningsteam (Høviskeland, 2015). En sentralisering vil gi større muligheter til å etablere fagmiljøer med spesialkompetanse som kan løse større og komplekse saker (Lie, 2015 s. 186; Høviskeland, 2015). Dette kan gagne etterforskningen av miljøkriminalitet så vel som annen kriminalitet.

3.5. Tverretatlig samarbeid

Med den nye nærpolitireformen kommer det til å kreve mer av politiet for å klare å ha kjennskap til og holde oversikt over det som skjer lokalt. Politiet har verken ressurser eller nødvendig kompetanse til å klare å løse alle pålagte oppgaver alene (Høviskeland, 2015) men klarer de å få til et samarbeid med lokale aktører vil det kunne være en fordel i det forebyggende arbeidet. I følge politiloven plikter politiet å legge til rette for samarbeide med andre aktører der det er hensiktsmessig (Lie, 2015, s. 222). Politiloven § 2, 6.ledd sier at:

”Politiet skal samarbeide med andre myndigheter og organisasjoner tillagt oppgaver som berører politiets virkefelt så langt regler gitt i eller i medhold av lov ikke er til hinder for dette”.

Å arbeide med miljøkriminalitet krever bred kompetanse hos politiet. Dette på grunn av at miljøkriminalitet rommer mange ulike typer kriminalitet og reguleres gjennom en rekke spesiallover (Politidirektoratet, 2014). Når det gjelder miljøkriminalitet er samarbeid med ulike oppsynsordninger vesentlig for å øke kompetansen og motivasjon innen miljøkriminalitet (Høviskeland, 2015). Politiet samarbeider allerede med ulike aktører. Blant annet samarbeider de med Statens Naturoppsyn (SNO), Kystvakten, Fjelltjenesten, Fjellstyrene, Mattilsynet og Direktoratet for Naturforvaltning (Politidirektoratet 2003). Erfaringsbasert arbeid viser at det er lettere å bekjempe miljøkriminalitet hvis det jobbes tverrfaglig (Høviskeland, 2015). Det er også lettere å rekruttere medarbeidere hvis man kan vise til et godt fagmiljø (Høviskeland, 2015). Forsberg og Karlstad (2005), foreslår i sin studie at man kan lage en felles statistikkdatabase hvor man samler informasjon om for eksempel hvor mange dyr som finnes, hvor de oppholder seg og hvor mange som forsvinner av ulike grunner. Denne statistikkdatabase kan være tilgjengelig for alle de ulike aktørene og dermed gjøre samarbeidet mellom dem enklere. Et dilemma er at det tar tid å bygge opp et godt tverrfaglig miljø som er basert på frivillig samarbeid. Det kan også være vanskelig å holde på denne frivillige avtalen. Lie (2015, s. 223) skriver om at det er en vesentlig forskjell for samarbeid og samordning. Samordning er basert på at aktørene forplikter seg til å delta i et

samarbeid, mens samarbeid er mer frivillig basert. Samarbeid er derfor sårbart fordi det avhenger hovedsakelig av velvillighet fra de ulike aktørene. For at politiet skal forbedre sitt samarbeid med andre etater, kan samarbeidet med fordel basere seg på forpliktene avtaler (Lie, 2015 s. 223). Da er det lettere at samarbeidet kan fungere godt over tid.

Når det gjelder rovdyrkonflikten er det i tillegg til de offentlige, mange lokale aktører som kunne være relevante samarbeidspartnere for politiet. Klarer man å skape et samarbeid mellom de ulike aktørene kan det kanskje være med å dempe konflikten (Skogen & Haaland, 2001). I følge studiet til Skogen et al. (2010), var følelsen av avmakt og umyndiggjøring på eget territoriet den verste følelsen for rovdyrmodstanderne. Her kan politiet gjøre en jobb ved å involvere lokalbefolkningen og gjøre dem til samarbeidspartnere. Spørsmålet blir hvem som best egner seg for å være et mellomledd mellom befolkningen og politiet, utenom de offisielle aktørene. Haaland og Skogen (2003), fant i sitt studie at den lokale rovviltkontakten var en person som folk har respekt for og som er godt likt blant lokalbefolkningen. Disse kan være et viktig mellomledd mellom lokalbefolkningen og politiet. En annen mulighet kan være å involvere jegerorganisasjonene i større grad. Gi dem et større ansvar i å informere jegere om konsekvensen av ulovlig jakt, samtidig som de informere om rutiner hvis man har noe å anmelde eller tipse politiet om (Forsberg & Karlstad, 2005). Sentraliseringen gjør det enda viktigere at politiet fortsetter å ha gode forbindelser og relasjoner med publikum, og på den måten opprettholder tilliten.

4. Avslutning

I oppgaven har jeg drøftet problemstillingen

”Hvilke dilemmaer møter politiet ved å forebygge rovdyrkonflikten gjennom lokalomorientert politiarbeid?”

i lys av aktuell teori. Oppgaven viser at å arbeide lokalomorientert kan ha både fordeler og ulemper. Politiet må hele tiden være bevisst sin rolle og funksjon når de arbeider så tett på lokalmiljøet. Samtidig som et godt samarbeid kan være avgjørende for at politiet skal få kjennskap til lovbrudd og kriminelle handlinger. Rovdyrkonflikten er utfordrende å arbeide med for politiet, men det er viktig å ikke undervurdere mulighetene som ligger i det lokalomorienterte politiarbeidet. God kjennskap til lokale forhold og god kontakt med befolkningen er vesentlig for å ha mulighet til å forebygge rovdyrkonflikten.

Et viktig dilemma som er belyst i denne oppgaven er hvordan nærpolitireformen kan påvirke det lokalomorienterte politiarbeidet. Dette peker seg ut som en særlig utfordring. På den ene siden vil sentraliseringen av politiet bidra til å styrke politiets kompetanse, kapasitet og slagkraft. På den andre siden kan reformen gjøre det vanskelig å opprettholde en god relasjon til lokalbefolkningen. Politiet er avhengig av publikums tillit i sitt arbeid, og tillit bygges ved hjelp av nærhet og tillitsskapende arbeid. Man står også i fare for å miste den uformelle sosiale kontrollen hvis man trekker politiet ut av nærmiljøene.

Samfunnet er i endring og politiet må endre seg i takt med samfunnet. Hva sammenslåingen av distriktene vil føre med seg på sikt er vanskelig å si noe om. Det som er sikkert er at det gir politiet flere utfordringer å ta tak i når det gjelder det forebyggende arbeid opp mot lokalbefolkningen. Politiet bør tenke spesielt på hvordan man skal ta vare på tilliten i befolkningen ved en sammenslåing av politidistriktene. Hvordan man velger å løse dette blir spennende og interessant å følge med på i tiden fremover.

5. Referanser

Aas, G. (2010) Politisosiologi som forskningstradisjon. I: H.O. Gundhus, Hellesø – Knutsen, K. & Wathne, T. C. (Red.) *Politivitenskap på egne ben? En essaysamling*. PHS Forskning 2010:1. Politihøgskolen, Oslo 2010.

Birkeland, Å. (2007). Politigeneralisten, den moderne staten og politiets legitimitet. I: H.O. Gundhus, P. Larsson & T. –G. Myhrer (Red.), *Polisiær virksomhet: Hva er det – hvem gjør det*: Forskningskonferansen 2007. Politihøgskolen, Oslo.

Bryman, A. (2004). *Social Research Methods*. Second Edition. Oxford University Press. New York. Side 27 – 61.

Clifford, M., & Edwards, T. F. (2012). *Environmental Crime*. Jones & Bartlett Learning. Burlington. Side 183 – 242.

Dalland, O. (2012). *Metode – og oppgaveskriving for studenter*. Kapittel 7. Gyldendal Akademiske. Side 111 – 120.

Egge, M., & Ganapathy, J. (2013). I: P. Lagstad. (2013) *Kommunikasjon og konflikthåndtering. Publikumsrettet arbeid i et politifaglig perspektiv*. Gyldendal Akademiske.

Erstad, O. (1997). *Det kriminalitetsforebyggende siktemål. En meta-evaluering av nasjonale og internasjonale tiltak og strategier i det kriminalitetsforebyggende arbeidet*. PHS Forskning 1997. Oslo. Side: 120 – 141.

Forsberg, J., & Korsell, L. (2005). *Illegal jakt på rovdyr. Et forstudie*. Brottforebyggende rådet. Information och förlag. Stockholm.

Haaland, H., Skogen, K., & Brainerd, S. M. (2003) Jakt og konfliktreduksjon. I: S. M. Brainerd (red.): *Utredninger i forbindelse med ny rovviltmelding. Konfliktdempende tiltak i rovviltforvaltningen*. NINA Fagrapport 066. Trondheim: Norsk institutt for naturforskning.

Haaland, H., & Skogen, K. (2003). Medvirkning og fleksibilitet – viktige virkemidler I fremtidens rovviltforvaltning. I: S. M. Brainerd (red.): *Utredninger i forbindelse med ny rovviltmelding. Konfliktdependente tiltak i rovviltforvaltningen*. NINA Fagrapport 066. Trondheim: Norsk institutt for naturforskning.

Høviskeland, H. T. (Red.) (2005). *Hva er miljøkriminalitet: Håndbok i bekjempelse av miljøkriminalitet*. Økokrims skriftserie 17. Oslo: Økokrim

Høviskeland, H. T. (2015). *Nærpolitireformen - unik mulighet til å styrke miljøkrimfeltet*. Miljøkrim. Tidsskriftet for miljøkriminalitet. Oslo

Johannessen, A., Tuft, P. A., & Christoffersen, L. (2010). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. 4 utgave. Abstrakt forlag AS.

Larsson, P. (2010). *Tillit til politiet – fra nærhet til forhandlet legitimitet*. I: S. R. Runhovde. *Tillit til politiet*. PHS Forskning 2010.

Liberg, O., Chapron, G., Wabakken, P., Pedersen, H.C., Hobbs, N. T. & Sand, H. (2011). Shoot, shovel and shut up: Cryptic poaching slows restoration of a large carnivore in Europe. *Proceedings of the Royal Society B: Biological Science*. 279, 910 – 915.

Lie, E. M. (2015) *I Forkant. Kriminalitetsforebyggende politiarbeid*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.

Linnell, J. D. C & Bjerke, T. (2002). *Frykten for ulven: en tverrfaglig utredning*. Norsk institutt for naturforskning. NINA Oppdragsmelding 722. Trondheim.

Politidirektoratet. (2014). *Tendenser i kriminaliteten*. Utfordringer i Norge 2014. Oslo: Politidirektoratet.

Politidirektoratet. (2011). *Trygghet og tillit – Politiets arbeid i et multietnisk samfunn*. POD Publikasjon 2011/03. Oslo.

Politidirektoratet. (2010). *Tendenser i kriminaliteten*. Utfordringer i Norge 2010 – 2012. POD publikasjon. Vol. 2010/5. Oslo: Politidirektoratet.

Politidirektoratet. (2008). *Miljøkriminalitet*. Politidirektoratets Rundskriv 2008/008.

Politidirektoratet. (2005). *Politiet i lokalsamfunnet*. Veileder om politiets kommunikasjon og samhandling med kommuner og andre aktører på lokalt og regionalt nivå. POD publikasjon 12/2005. Oslo.

Politidirektoratet. (2005b). *Strategiplan for forebyggende politiarbeid 2002 – 2005*. Strategiplan. Oslo

Politidirektoratet. (2003). *Prosjekt miljøkriminalitet: En kartlegging og beskrivelse av politiets og påtalemyndighetenes bekjempelse av miljøkriminalitet. Forslag til forbedringer*. Oslo: Politidirektoratet.

Politi-loven. (1995). Lov 1995 – 08 – 04 nr 53: *Lov om politiet (politi-loven)*.

Riksadvokaten. (2014). *Mål og prioriteringar for straffesakshandsaminga i 2014 – Politiets og statsadvokatane*. Riksadvokatens Rundskriv nr. 1/2014.

Røkenes, O. H., & Hanssen, P-H. (2012). *Bære eller briste: Kommunikasjon og relasjon i arbeid med mennesker*. Fagbokforlaget. s. 211 – 238.

Skogen, K., Krange, O., & Figari, H. (2013). *Ulvekonflikter. En sosiologisk studie*. Akademika Forlag. Oslo

Skogen, K., Figari, H. & Krange, O. (2010). *Meninger om rovviltforvaltning. Erfaringer fra tre kommuner på Østlandet*. NINA Fagrapport 607. Oslo: Norsk institutt for naturforskning.

Skogen, K., og Haaland, H. (2001). *En ulvehistorie fra Østfold. Samarbeid og konflikter mellom forvaltning, forskning og lokalbefolkning*. NINA Fagrapport 52. Lillehammer: Norsk institutt for naturforskning.

Svae-Grotli, I. (2014, 1 april). En forbrytelse å la alvorlig miljøkriminalitet forbli forseelse. *Økokrim*. Hentet 1 mars 2016 fra:

http://www.okokrim.no/miljokrim/nor/tidligere-utgaver/1_april_2014/artikler/forbrytelse-forseelser

Thurén, T. (2009). *Vitenskapsteori for nybegynnere*. Gyldendal akademiske. Kap 9. s. 66 – 70.

Vespestad, L. (2015, 12 januar). Eks – politimann dømt til fengsel for å ha flyttet skutt ulv. *NRK*. Hentet fra: <http://www.nrk.no/ho/eks-politimann-domt-til-fengsel-for-a-ha-flyttet-skutt-ulv-1.12145902>

Woodroffe, R., Thirgood, S. & Rabinowitz, A. (2005). The impact of human – wildlife conflict on natural systems. I: Woodroffe, R., Thirgood, S. & Rabinowitz, A. *People and Wildlife. Coexisting with large carnivore*. Conservation Biology 9. s. 1-13.

Økokrim (2016, 6 april). Dømt til fengsel for ulovlig ulvejakt. Hentet 15 mars 2016 fra: <http://www.okokrim.no/dom-i-ulvesak>

19 Prop. 61 LS (2014 - 2015) (2015). Endringer i politiloven mv. (trygghet i hverdagen - nærpolitireformen) Tilråding fra Justis - og beredskapsdepartementet 6. mars 2015, godkjent i statsråd samme dag. Regjeringen Solberg. Oslo: Justis - og beredskapsdepartementet.

Selvvalg pensum:

Skogen, K., Krange, O., & Figari, H. (2013). *Ulvekonflikter. En sosiologisk studie*. Akademika Forlag. Oslo. (Side 7 – 35, 123 – 229. Tilsammen 134 sider).

Woodroffe, R., Thirgood, S. & Rabinowitz, A. (2005). *People and Wildlife. Coexisting with large carnivore*. Conservation Biology 9. (Sider: 1-49, 323 – 357. Tilsammen 82 sider).

Clifford, M. & Edwards, T. F. (2012). *Environmental Crime*. Jones & Bartlett Learning. Burlington. (Side 183 – 242. 59 sider).

Totalt: 275 sider.